

Samisk historia elevunderlag

11.000 f. kr

De första spåren efter människor i Sápmi finns längs den nordnorska kusten. Spåren av människorna har visat att de var jägare och samlare. Arkeologer har hittat tusentals boplatser längs ishavskusten. Dessa benämns ofta för komsa-kulturen. **(Titta gärna med klassen på en karta där Sápmi finns utmärkt för att få en överblick över hur området Sápmi ser ut.)**

.....

10.000 f. kr

Efter inlandsisens avsmältning befolkades det område vi idag kallar Sápmi, dvs norra Skandinavien och Kolahalvön. Små grupper av ett jägar- och samlarfolk koloniserade området från olika håll.

Läs mer om jägare och samlare här: <http://samer.se/1115>

.....

9000 f.Kr

Den hittills äldsta och säkert daterade boplatser i Norrland är belägen vid en mindre sjö, Dumpokjauratj, cirka två mil öster om Arjeplog. Den är daterad till 9800 f Kr.

Läs mer om utgrävningarna i Arjeplog här: <http://samer.se/2255>

.....

6000 f.Kr

I Alta i Nordnorge finns ett av världens största hållristningsfält. Här vid havsstranden högg människor in bilder och gjorde målningar. Här finns flera olika fält gjorda för 6 200–2 500 år sedan. Har ni någon gång vägarna förbi så gör gärna ett besök på deras museum.

.....

1500 f.Kr

När vildrensjakten blev det viktigaste försörjningssättet växte ett nytt samhälle fram, sijddasamhället. Sijddans storlek motsvarade ett effektivt jaktlag och bestod förmodligen av ungefär tio familjer.

Läs mer om vad en sijda är, och hur det används än in idag: <http://samer.se/1151>

.....

.....
Samer omnämns i skrift 98 e.kr.-1100:

98 e.kr.

Det första skrivna dokument som berättar om samerna anses vara från 98 e. Kr. Då skrev den romerske historieskrivaren Tacitus i sin bok Germania om ett folk han kallar fenni. De jagar, äter örter, klär sig i djurskinn och sover på marken.

Läs mer om vem som tidigt skrev om samer <http://samer.se/1150>

555 e.kr.

Även den bysantiske historieskrivare Prokopius berättar om folken i Skandinavien. Ett av dessa folk är skridfinnarna som är jägare, klär sig i djurskinn och ger spädbarnen märg att suga på.

750 e.kr.

Langobarden Paulus Diaconus skriver om skridfinnarna som är jägare. I hans texter beskriver han skidor, renen och renskinnspälsen.

890 e.kr.

Den norske bonden Ottar tjänstgör för kungen av Wessex i England där han berättar för en antecknande kung om att han äger 600 tamrenar som sköts av samer. Hans största inkomstkälla är den skatt han tar av samerna i form av säl- och valhudar.

900 e.kr.

I isländska vikingasagor berättas det om skinnhandel som bedrevs med samerna. I Snorres sagor berättas hur samer och andra nordbor umgicks.

1100

I ett norskt historieverk skrivs om hur en nåjd, en samisk schaman, med hjälp av sin trumma försätter sig i trance för att rädda en sjuk person.

Läs om hur samernas naturreligion har förändrats men också bevarats genom historien:
<http://samer.se/1138>

.....

1300

Vid denna tid börjar svenska kungar hävda rätt till områden norr om Hälsingland. De uppmuntrar kolonisation för att kunna hävda att områdena är svenska och att de därmed har rätt till handel med samerna.

.....

1328

De så kallade birkarlarna nämns för första gången i svenska källor. De är män som har rätt att bedriva handel och ta upp skatt av samerna. Birkarlarna delar in områdena i norra Sverige i olika handelsdistrikt (lappmarker). Vissa samer beskattas både av Danmark-Norge, Sverige och Ryssland.

Läs om skattesystemet och birkarlsväldet: <http://samer.se/1228>

.....

1335-1340

Detta är en tid då kolonisationen forstätter i norra Sverige och kyrkbyar börjar byggas; Gammelstad i Luleå och Öjebyn i Piteå.

I och med kröningen av kung Magnus 1319 så slöts en överenskommelse mellan den nyblivna kungen och den svenska aristokratin genom något som kom att kallas för frihetsbrevet. Kung Magnus bekräftar år 1340 beslutet att lappmarken ska bebyggas. Han erbjuder "kristet folk och allmoge" att bosätta sig och "vinna sina ägor".

.....

1389

Ärkebiskopen i Uppsala blir uppmanad av drottning Margareta att missionera i lappmarken eftersom hon anser att samerna behöver en kristen tro.

.....

1526

Gustav Vasa dikterar i ett brev till lagmannen för lappmarken att svensk lag ska gälla även i lappmarken och bekräftar också Kung Kristoffer av Danmarks landslag från 1442. Lagen gällde för hela Sveriges befolkning inkluderat samerna och behandlade rätten till jakt och fiske, som endast skulle tillkomma jordägaren.

I lappmarken verkar birkarlarna sin beskattningsrätt över samerna, där de reser runt för att få betalt bland annat genom pälsverk och andra produkter från naturen.

.....

1535

Kronan övertar nu birkarlarnas beskattningsrätt och Gustav Vasa utser egna fogdar som ska säkra skatterna till statskassan.

.....

1606-1607

1606 ger hertig Karl order om att kyrk- och marknadsplatser ska inrättas i lappmarkerna (Jokkmokks marknad som fortfarande arrangeras varje år i februari är ett exempel på en kyrk- och marknadsplats som levtt kvar, men också moderniserats). Hertig Karl blir kung Karl IX och kallar sig även Lapparnas konung till Danmarks stora förargelse.

Birkarlarnas handelsmonopol och beskattningsrätt i Lappmarken bryts av Karl IX.

.....

1619 & 1633

De första böckerna på samiska trycks år 1619. Den ena är en sång- och mässbok, och den andra en ABC-bok, skrivna med både umesamiska och sydsamiska ord.

Nästa bok på samiska kommer ut 1633; Luthers lilla katekes. Som tyvärr är skriven på bristfällig sydsamiska.

Läs mer om de första samiska böckerna, vilka de var och på vilka språk de trycktes i:

<http://samer.se/2717>

.....

1634

Samen Peder Olsson hittar 1634 silvermalm i Nasafjäll i Pite lappmark. Något som blir en välkommen nyhet och inkomstkälla för svenska staten blir också början på en svår period för samerna som måste tjänstgöra i området.

Läs mer om historien kring gruvbrytningen i Nasafjäll <http://samer.se/1229>

.....

1671-1673

På uppdrag av landshövdingen i Västerbotten för denna tid, Johan Graan görs en kartläggning av lappskatteländen på uppdrag av landshövding. Kartan finns än idag bevarad och visar att all mark ca 6-7 mil från kusten upp till fjället var samiska skatteländ.

Karl XI vill gärna skynda på kolonisationen av lappmarkerna och utfärdar då Lappmarksplakatet som verkade fördelaktigt för nybyggare som kunde tänka sig att etablera

sig i lappmarken. För att kunna anlägga ett nybygge krävdes dock ett medgivande av de samiska nämndemännen.

Läs om lappmarksplakatet och kolonisationen av lappmarken här:

<http://www.samer.se/1218>

.....

1685 & 1693

För att få samer att lämna sin egna religion och hellre kliva in i kristendomen användes relativt grymma metoder under 1600-talet. Karl XI befallde att lagmansting skulle hållas i lappmarkerna för att granska samernas avgudadyrkan. Den samiska religionen skulle krossas, nåjdernas trummor ska brännas, seitar skulle rivas och samiska heliga platser skulle skändas.

För att få reda på en del av hur kristnandet av samerna gick till kan läsa här

<http://samer.se/4441>

1693 bränns Lars Nilsson, Arjeplog, på bål tillsammans med sin trumma. Lars sexåriga sonson har ramlat i en bäck och drunknat. Med hjälp av trummans kraft försöker Lars rädda barnets liv. Han tas på bar gärning och döms av Svea hovrätt till "å båle brännas".

.....

1723

Samer har varit levtt även i Hälsingland, Gästrikland och Västmanland och det är troligt att det bedrivits skogsrenskötsel där. Svenska myndigheter ville få dem att flytta till lappmarken och en flerårig fördrivning startade, En förordning som säger att samer som befinner sig utanför lappmarken omedelbart ska skickas tillbaka.

Läs mer om samerna i de mellansvenska skogarna <http://samer.se/4049>

.....

1732

Carl Linné gör sin lapplandsresa och beskriver i sin dagbok naturen och människorna. Han möter samer redan i Jättendal, Hälsingland, som berättar för honom att "vid havssidan var de födda och här vilja de dö".

.....

1751-1752

I det som tidigare benämnts som lappmarken dras 1751 en gräns som kommer att kallas lappmarksgränsen. Denna lappmarksgräns initierar Gustav Vasa Lappmarksgränsen fastställs för att skydda samerna mot de nybyggare vid kusten som jagar och fiskar på deras marker.

Titta på denna illustrerade karta för att se var lappmarksgränsen en gång blev dragen:
<http://www.samer.se/4329>

Riksgränsen mellan Sverige och Norge fastställs 1751. I och med denna gränsdragning skrev det tillägg till gränstraktaten som reglerade den gränsöverskridande renskötseln och gav samerna rätt att fritt röra sig över gränsen.

Denna överenskommelse kom att kallas Lappkodicillen. Den innehåller trettio paragrafer där samernas rätt att fritt korsa gränsen stadgas.

Läs om Lappkodicillen: <http://samer.se/1601>

.....

1864

Maria Magdalena Mathsdotter reser till Stockholm för att träffa kungen och begära bättre skolor för de samiska barnen. Detta på grund av undermålig undervisning, sanitära olägenheter som ledde till sjukdomar och ett löfte. Maria tas emot i Stockholm med nyfikenhet och resan sådde frö. Det skrivs e bok om Maria och hon lyckas även frambringa skolor.

Läs den spännande berättelsen om Maria Magdalena Mathsdotter <http://samer.se/4191>

.....

1867 & 1873

1867 så tillkommer Odlingsgränsen, denna avsedd som ett slutgiltigt skydd för de samer som lever på renskötsel, jakt och fiske, detta eftersom Lappmarksgränsen från 1751 inte respekteras.

Odlingsgränsen fastställs av Sveriges riksdag 1873.

Kolla på kartan och jämför Lappmarksgränsen och odlingsgränsens dragningar
<http://www.samer.se/4329>

.....

1868

1868 åkte antropologen Gustaf von Düben tillsammans med sin fru Lotten på en resa genom Lappland för att studera samer, mäta deras skallar. Lotten von Düben dokumenterade också hela expeditionen med att fotografera. Till Stockholm återvände de även med ett antal samiska kranier i undersökningssyfte för den rasbiologiska forskningen som tagit fart redan på 1700-talet, med en ökat fokus på samer under 1830-talet, som kom att fortsätta för lång tid framöver.

Den rasbiologiska forskningen är viktig men också obehaglig att läsa mer om

<http://samer.se/1028>

.....

1886

Den första renbeteslagen införs som garanterar renbetesrätt 1886. Skattefjällen benämns nu för renbetesfjäll och den individuella rätten till mark och vatten överförs till lappbyn som en kollektiv rätt. Syftet med denna renbeteslag var huvudsakligen att rättsligt reglera förhållandet mellan näringsfånget för den bofasta svenska befolkningen och den nomadiserande samiska befolkningen, mellan jordbruk och renskötsel.

Samerna förlorar härmed även sin äganderätt till marken. Läs om 1886 års renbeteslag

<http://samer.se/4659>

.....

1904

Det Lapska centralförbundet bildades 1904 i Stockholm, med Elsa Laula som initiativtagare samt ordförare. Hon bildade det lapska centralförbundet då hon ansåg att om samiska intressen och rättigheter skulle nå framgång så var samerna själva tvungna att organisera sig. Detta förbund blev inte långvarigt, men Elsa Laula var en driftig kvinna och har historiskt betytt mycket för den samiska rättskampen.

Läs mer om vem Elsa Laula var, om hennes liv och vad hon arbetade för

<http://samer.se/3619>

.....

1910 & 1923

Vattenfalls första stora kraftstation i Stora Luleälv börjar byggas vid Porjus i Jokkmokks kommun. Bygget pågår 1910–1915. Det var början på en massiv vattenkraftsutbyggnad.

Vattenkraftutbyggnaden vid Stora Sjöfallet i Lule älv pågår under 1923. Den första regleringsdammen, Suorvadammen, står klar 1923. Samiska boplatser och renbetesmarker dränks under vattenmassorna. Stora Sjöfallets nationalpark stympas.

1913

Nomadskolstadgan införs, med det innebär att barn till renskötande samer ska gå i speciella skolor, nomadskolor. Barn till bofasta samer får däremot gå i den svenska folkskolan. Denna uppdelning berodde på att man ville bevara de "riktiga" samerna och inte göra de nomadiserande barnen allt för bekväma med de moderna faciliteter som då fanns. De senare ökända kåtaskolorna byggde alltså på ett sedermera känt uttryck om att "lapp ska vara lapp". Endast de nomadiserande samernas barn fick gå i nomadskolan men undervisningsspråket var ändå på svenska.

Läs mer om utbildningen för samiska barn genom tiderna <http://samer.se/1261>

1919

Den första renbeteskonventionen mellan Sverige och Norge blir klar år 1919. Konventionen reglerar de svenska samernas sommarbetesmarker i Norge. Karesuandosamerna blir av med stora delar av sina betesmarker och följderna ska komma att bli tvångsförflyttningar till samebyar i Sverige.

Läs mer om konsekvenser av gränsdragningar och om tvångsförflyttningarna som skedde under 1920-talet <http://samer.se/1281>

1921

Världens första rasbiologiska institut inrättas i Uppsala under ledning av Herman Lundborg. Samer fotograferas, mäts och bedöms, allt i forskningens namn. Den rasbiologiska forskningen ville kategorisera människor enligt raser, långskallar och kortskallar

Ta gärna reda på mer om den rasbiologiska forskningen som skedde under 1920-talet. Både genom vår hemsida men också genom vidare forskning. <http://samer.se/4308>

1928

En ny renbeteslag träder i kraft 1928 som innebar att man avskaffade lappbyarnas självständighet helt. Jakt- och fiskerätten ska delas med staten och ett fogdesystem med lapptillsyningsmän inrättades. Detta fick stora konsekvenser och som påverkar politiska processer än idag.

.....

1946

Kåtaskolorna upphör och undervisningen av samebarn reformeras, det vill säga att de tidigare kåtaskolorna byts ut mot nomadskolor med internat byggs på flera platser. Undervisningen får en terminsform som liknar den svenska skolan och barnen blev inackorderade på internaten terminsvis under tiden som föräldrarna vistades med renarna.

Läs mer om den samiska skolhistorien som skiljer sig från den svenska skolhistorien

<http://samer.se/1188>

.....

1966

Skattefjällsmålet, Sveriges hittills största civilrättsliga mål inleds i Östersund 1966. Samebyarna hävdar äganderätt till de gamla skattefjällen i norra Jämtland. Målet avgörs först 1981.

Läs mer om Skattefjällsmålet, vad det innebar och avgörandet i målet innebar i slutändan

<http://samer.se/4461>

.....

1971

Ny renbeteslag innebär att samebyarna omvandlas till en form av ekonomisk förening. Lagen vidmakthåller uppdelningen renskötande sameer och icke-renskötande sameer, med olika rättsstatus och olika möjligheter till att nyttja samebyns mark- och vattenresurser.

.....

1981

Högsta domstolen avgör Skattefjällsmålet som inleddes redan 1966. Samebyarna fick inte gehör för sin huvudtalan om bättre rätt till land och vatten men av domen framgår att ett nomadiserat folk kan förvärva äganderätt till land och vatten genom långvarigt bruk, så kallad urminnes hävd.

Läs gärna om Skattefjällsmålet, om ni inte redan gjort det, eller ta reda på vad urminnes hävd betyder <http://samer.se/4461>

.....

1986

En reaktorolycka i Tjernobyl, Ukraina, orsakar radioaktivt nedfall över Sápmi. Första året kasseras 73 000 renar på grund av för höga cesiumhalter. Fisket, vattnet, bären, viltet och svampen förgiftas.

.....

1993

Det svenska Sametinget invigs i Kiruna 1993 med kungaparet närvarande. Sametingets första beslut är en misstroendeförklaring mot sameminister Per Unckel och regeringens sätt att handlägga jakt- och fiskefrågorna.

.....

1997 & 2011

104 markägare i Nordmalingstrakten stämmer de tre samebyarna Ran, Vapsten och Umbyn och hävdar att samebyarna inte har rätt till vinterbete i området. Nordmalingsmålet kommer att få stor betydelse. Målet avgörs 2011.

Högsta Domstolens slutgiltiga dom i Nordmalingsmålet 2011 klargör grunderna för samernas renskötselrätt och bekräftar samebyarnas sedvanerätt till vinterbete i Nordmaling.

På samer.se webbsida finns mer information om Nordmalingsmålet, gå in och läs mer <http://samer.se/4465>

.....

2000

Den första samiska språklagen träder i kraft den 1 april. Den ger samer rätt att använda samiska i kontakt med myndigheter och domstolar. Den ger också samer rätt till barn- och äldreomsorg på det egna språket.

Läs mer om minoritetsspråklagen och vad den innebär <http://samer.se/2773>

.....

2002

Permanent Forum för Ursprungsfolk etableras – som ett rådgivande organ under FN:s ekonomiska och sociala råd (ECOSOC) som arbetar med frågor som rör ursprungsfolk.

Läs gärna på mer om UNPFII (United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues).

2007

Den 13 september antas Urfolksdeklarationen av FN:s generalförsamling med 143 ja-röster mot 4 nej-röster (USA, Kanada, Nya Zeeland och Australien). Urfolksdeklarationen anger en miniminivå för hur urfolksfrågorna bör behandlas i de olika länderna.

Läs mer om vad urfolksdeklarationen innebär på Sametingets hemsida

<https://www.sametinget.se/2834>

2009

Den 1 juli införs en ny språklag. Lagen säger att alla som tillhör en nationell minoritet ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda minoritetsspråket. Samiska är ett av de utpekade fem nationella minoritetsspråken.

Vilka är de andra fyra minoritetsspråken?

2010

En ny lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724) införs. Minoritetsreformen ger större möjligheter för de nationella minoriteterna att bevara och utveckla sina språk och kulturer.

2015

Än finns igen ordentligt undervisningsmaterial om Sveriges urfolk samer och deras historia.